

УДК 78.071.2.087.68:[001(477)(092)]
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/33.215881>

Анатолій МАРТИНЮК,
orcid.org/0000-0003-2553-8598
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(Переяслав, Київська область, Україна) mart_ak@ukr.net

НАУКОВА СПАДЩИНА МАЙСТРА ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ АНАТОЛІЯ ЛАЩЕНКА

У статті нами проаналізовано та розглянуто наукову спадщину відомого київського музикознавця, хорового диригента, педагога, громадського діяча А.П. Лащенко, в якому поєдналися музикознавець, хоровий диригент, дослідник-біограф і педагог, вкриті, людина, щедра на творчі ідеї та проекти. Аналізується роль світоглядного навантаження музичного мистецтва в історично-культурному контексті розвитку хорового жанру епохи. Осмислено внесок Анатолія Лащенко у розвиток київської хорової школи. Проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних науковців щодо наукової спадщини видатного хорового диригента, музикознавця, педагога А.П. Лащенко.

Автор зосереджує увагу на специфіці наукових праць А.П. Лащенко, які поєднують у собі історичні події, педагогічну, хормейстерську, музично-виконавську діяльність. Значну увагу приділено особливостям диригентсько-хорової справи. Досліджено та проаналізовано літературні видання, присвячені національному диригентсько-хоровому мистецтву. Зокрема, акцентується увага у забезпеченні теоретичних і практичних умінь у професійному становленні майбутнього хорового диригента.

Узагальнюючи викладене вище, зазначимо, що наукова спадщина майстра диригентсько-хорової культури А.П. Лащенко не втратила своєї актуальності, і на сучасному етапі розвитку музично-педагогічної освіти результати можуть бути використані для розроблення й оновлення типових і робочих навчальних програм з курсів «Народознавство і музичний фольклор України», «Хорове диригування», «Хоровий клас», «Виробнича педагогічна практика з музики», «Практикум з кваліфікації», «Методика викладання дисциплін кваліфікації» та ін. Наголошено, що видатний музикознавець, хоровий диригент і педагог, майстер диригентсько-хорової культури А.П. Лащенко є безпосереднім активним учасником українського мистецького життя з високим інтелектуальним потенціалом, сприяє розбудові та формуванню сучасного контексту духовного життя України.

Ключові слова: наукові праці, диригентсько-хорова культура, А.П. Лащенко.

Anatolii MARTYNIUK,
orcid.org/0000-0003-2553-8598
Candidate of Art History,
Associate Professor at the Department of Artistic Disciplines and Teaching Methods
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav
(Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine) mart_ak@ukr.net

SCIENTIFIC HERITAGE OF THE MASTER OF CONDUCTING AND CHORAL CULTURE ANATOLII LASHCHENKO

In the article it is analyzed and considered the scientific heritage of the famous Kyiv master of conducting and choral culture Anatolii Lashchenko, who combines musicologist, choral conductor, researcher-biographer and teacher, and finally, a man generous with creative ideas and projects.

The role of the ideological load of musical art in the historical and cultural context of the development of the choral genre of the epoch is analyzed. The contribution of Anatolii Lashchenko to the development of the Kyiv conducting and choral school is understood. The views of domestic and foreign scientists on the scientific heritage of the outstanding choral conductor, musicologist, teacher A.P. Lashchenko are analyzed.

The author focuses on the specifics of A.P. Lashchenko's scientific works, which combine historical events, pedagogical, choirmaster, music and performance activities. Considerable attention is paid to the peculiarities of conducting and choral work. Literary publications dedicated to the national conducting and choral art are researched and analyzed. In particular, attention is focused on providing theoretical and practical skills in the professional development of the future choral conductor.

Summarizing the above mentioned, it should be noted that the scientific heritage of the master of conducting and choral culture A.P. Lashchenko has not lost its relevance, and at the present stage of development of music and pedagogical education the results can be used to develop and update standard and working curricula for courses "Ethnology and

musical folklore of Ukraine”, “Choral conducting”, “Choral class”, “Industrial pedagogical practice in music”, “Workshop on qualification”, “Methods of teaching qualification disciplines”, etc.

It is emphasized that the outstanding musicologist, choral conductor and teacher, master of conducting and choral culture A.P. Lashchenko is a direct active participant of Ukrainian artistic life with high intellectual potential, contributes to the development and formation of the modern context of spiritual life of Ukraine.

Key words: scientific works, conducting and choral culture, A.P. Lashchenko.

Постановка проблеми. З історії мистецтва відомо, що протягом століть важливе значення надавалося диригентсько-хоровій культурі. Хорове мистецтво і культура України належать до тих надбань, що високо цінуються у світі, та розглядається як системне явище в історико-педагогічному, музикознавчому та культурознавчому аспектах. Своєчасність нових підходів до диригентсько-хорової освіти зумовлена інтеграцією України у європейський культурний та освітній простір, поширенням ринку праці музикантів і музичних педагогів.

Необхідність оновлення диригентсько-хорової освіти можливе лише за умови відродження історичних традицій і практики хорового співу та забезпечення світової та національної музично-хорової спадщини. Одним із представників диригентсько-хорової культури є видатний диригент-педагог А.П. Лашченко та його творчий доробок, який ми розглянемо в нашій статті.

Аналіз досліджень. Сучасне українське хорове мистецтво є предметом наукових досліджень О. Бенч, І. Заболотного, П. Ковалика, Т. Мартинюк, А. Мартинюк, В. Михайлець, В. Рожка, Т. Смірної та ін.

Мета статті – проаналізувати науковий доробок майстра диригентсько-хорової культури А.П. Лашченка.

Виклад основного матеріалу. Завдання вищої педагогічної освіти полягає не тільки в тому, щоб налаштувати гармонійно розвинуту особистість, а й у тому, щоб підготувати педагога – майстра, який глибоко розуміє й усвідомлює свою роль у суспільстві, уміє творчо використовувати здобуті знання на практиці, цінує колективний досвід, думку колег, культивує кращі риси української ментальності та виховує у майбутніх фахівців бережливе ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традиції. На думку видатного диригента, науковця В. Рожка «важливим вектором наукової діяльності є історія диригентсько-хорового мистецтва як окрема галузь наукових знань і навчальна дисципліна. Основними її складовими частинами є розвиток наукової думки щодо розкриття феномену диригентсько-хорового мистецтва, висвітлення його методичних засад, еволюція диригентського виконавства, формування системи диригентської освіти» (Рожок, 2013).

Винятковою глибиною вирізняється наукове дослідження А.П. Лашченка, в якій осмислюється художньо-педагогічний досвід київської хорової школи. Ця праця є розділом ґрунтовної монографії «Академія музичної еліти України» (Лашченко, 2004). Професор розкриває сутність музично-виконавської школи, її роль у духовному житті українського суспільства, контекстуальні зв'язки з розвитком загальної та мистецької освіти. Наукове дослідження охоплює широкі часові межі від VI ст. до сьогодення. Провідне місце в науковому дослідженні посідає аналіз київської хорової школи ХХ ст. Відзначено, що хоровий рух у 1910–1920-ті рр. відбувається в рідчизні ідей за національне і соціальне визволення. Важливою ознакою цього періоду є започаткування хорового напрямку освіти в Музично-драматичному інституті імені М.В. Лисенка і Київській консерваторії.

Яскравим уособленням динаміки перетворень і впровадження хорового мистецтва у маси була виконавська та педагогічна діяльність Б.Л. Яворського, Г. Верьовки, Е. Скрипчинської та ін. Так, П. Козицькому належить обґрунтування положення про концептуальне значення хорового класу в підготовці диригента хору. Під його орудою відбувалася розробка ідеї щодо поєднання теоретичних і практичних знань у галузі хорової педагогіки.

З кінця 1920-х і до 1950-х рр. більш виразно простежуються негативні тенденції у галузі хорового мистецтва. Воно використовується в суспільстві як засіб ідеологічного впливу. Кінець 1950-х–1980-ті рр. становлять перехідний етап розвитку української хорової школи, визначальною ознакою якого є утвердження естетики хорового співу а капела. У духовному житті сучасного українського суспільства київська хорова школа постає як цілісний культурний та освітній феномен, важливий чинник духовного розвитку української нації.

Науковою спадщиною українського музикознавства стала ґрунтовна наукова праця А.П. Лашченко «З історії київської хорової школи» (Лашченко, 2007). У монографії висловлюється думка про те, що «хоровою школою можна вважати рівень оволодіння засобами хорової діяльності, які забезпечують уособлену професійну наступність і спадкоємність світогляд-

них, музично-естетичних і технологічних ознак певних суб'єктів хорової культури» (Лашенко, 2007: 3). Виходячи з цього, київська хорова школа розглядається в науковій праці як цілісна система, яка є нерозривною єдністю історичного досвіду композиторської, музично-виконавської, хорознавчої та слухацької практики в національному соціокультурному просторі.

Такий синкретизм дозволяє з найбільшою повнотою виявити загально-культурну специфіку зародження цього явища. У процесі еволюції хорової школи в мистецькому та науковому середовищі більш виразно простежується тенденція до диференціації усіх складників цього явища. Вона віддзеркалена у монографії А.П. Лашенка, в якій зроблено глибокий науковий аналіз київської хорової школи. Ця школа своїми витоками сягає часів Київської Русі, коли відбувалося формування професійного хорового мистецтва. Становлення особливого типу хорової діяльності на теренах України, на погляд автора, відбувалося в дохристиянську еру. Вона поєднувала риси візантійського богослужбового співу та тогочасні місцеві пісенно-культові традиції. Автор спирається на ідею українських митців і вчених (О. Кошиця, М. Поповича та ін.) про сирійське крило візантійського впливу на культуру майбутньої Київської Русі. Цей вплив простежується від початку VI ст.

У монографії Анатолій Лашенко зазначає, що «загалом давньоруський співацький синкретизм уособлював світоглядну гармонію духу, священність ідеалів, молитовну морально-повчальну чуттєвість» (Лашенко, 2007: 4). Серед основних пріоритетів тогочасної хорової естетики надзвичайна увага до індивідуальних якостей окремих співаків (головщиків) у хорі; домінування в звучанні головного регістру, сакральності-тембральної музичної стилістики, лінійного інтонування типових співацьких зворотів та інших характерних ознак.

Підкреслено, що в епоху середньовіччя хорове мистецтво було канонізоване і мало статус складової частини релігійного життя. Насправді ж потенціал вокального мистецтва є значно ширшим. На певних етапах свого історичного розвитку воно виявляє надзвичайну здатність до мобільних перетворень. Відзначено, зокрема, що в художній аурі Києва з кінця XV до початку XVII ст. воно стало чинником розвитку новітніх національних музичних сил. Виникає суперечність між церковною ірраціональністю і необхідністю створення художньої картини світу. Церковний хоровий спів і норми світського музичного життя також дещо суперечать одне одному.

У період становлення партесного співу на теренах київської хорової школи відбуваються динамічні зміни. Визначальною рисою є тенденція до виокремлення різних видів хорової діяльності. У царині хорового виконавства й освіти виняткової значущості набувають питання розвитку дитячого хорового співу, поширення звукової палітри голосового апарату через поєднання грудного і головного резонаторів, досягнення тембральної драматургії багатоголосних хорових композицій, вивчення нових систем нотацій і т. ін. (Лашенко, 2000).

Визначним центром хорового мистецтва й освіти стає Києво-Могилянська академія. А.П. Лашенко наголошує на тому, що «у період істотних змін культурно-мистецької парадигми просторовість, яка заступила часовий вектор музичного мислення, уособила процеси територіального розширення української професійної хорової школи» (Лашенко, 2007: 6). Мистецьке життя в Україні у XIV–XVIII ст. віддзеркалювало тісний зв'язок із тенденціями європейської музичної культури. Для розвитку партесного співу в нашій країні винятковою була роль західноукраїнського регіону. Культура партесного співу досягла найвищого розквіту в Києво-Могилянській академії. Він стає важливим чинником культурного об'єднання слов'янських народів.

Художньо-педагогічні засади музично-виконавської діяльності хорових колективів академії стали підґрунтям для виникнення перших осередків хорової освіти в Україні. Серед таких навчальних закладів – Співацька школа на Січі, яка була створена наприкінці XVII сто. Ченці з Києва постійно надавали цій школі консультативну допомогу з питань партесного співу.

На початку XIX ст. простежується позитивна динаміка розвитку київської хорової школи. Для глибшого усвідомлення її еволюції А.П. Лашенко, спираючись на ідеї О. Бенч, пропонує нове бачення хорової культури. Професор наголошує на тому, що необхідно відійти від її розуміння як елітної академізованої константи, а вихідним чинником вважати етногенезисні засади співацького мистецтва (Лашенко, 2007: 10–11). Головними осередками хорового мистецтва в Києві на початку XIX ст. були освітянські заклади. Високою виконавською культурою вирізнялися академічний і церковний хори Києво-Могилянської академії. Саме тут у 1800 р. до програми навчання було введено викладання вокалу.

Науковець відзначає, що методологічним підґрунтям для розвитку київської хорової школи XX ст. стала диригентська діяльність

М.В. Лисенка, який вирізнявся надзвичайним диригентським талантом і педагогічною майстерністю. Йому було притаманне особливе уміння дуже стисло пояснювати художню суть твору, його фрагменту або окремого вокального прийому. Особливою заслугою М. Лисенка – хорового диригента було те, що він вивів українську народну пісню на широку професійну сферу. Такий вектор музично-виконавської діяльності з найбільшою повнотою окреслював національну самобутність співацької школи. М. Лисенко поширив тематичні обрії хорових концертів, ця музика була близькою українцям, відтворювала неосяжний світ народного буття, з невизначеною силою викликала спалахи душевної причетності до рідної землі. Все це наповнювало український хоровий спів винятковою виразністю і красою.

Яскравою сторінкою в історії київської хорової школи було створення М. Лисенком музично-драматичної школи, яка стала відомим осередком диригентсько-хорової освіти. Творча та педагогічна співпраця М. Лисенка й О. Кошиця з хором музично-драматичної школи виявляє тісний зв'язок із художнім опрацюванням народних пісень, які сприяли розширенню репертуарної палітри шкільного хору. На погляд М. Лисенка, ці твори мають бути не складними, доступними для виконання звичайними аматорськими хоровими колективами. Ця ідея була віддзеркаленням суто просвітницької спрямованості київської хорової школи. О. Кошиць дотримувався протилежної думки. Її сутність полягала в тому, що народна пісня – це не лише етнографічний матеріал, а й підґрунтя для створення художньо-досконалих хоровий композицій. Така мистецька парадигма довершено втілена в хоровій творчості українських композиторів ХХ–ХХІ ст.

Таким чином, видатний диригент-педагог, науковець А.П. Лашенко відзначає, що київська хорова школа на початку ХІХ ст. сформувалася в цілісне художнє явище. Вона увібрала в себе національні традиції духовного і народно-демократичного світобачення, що стало підґрунтям для засвоєння європейського досвіду музично-виконавських шкіл (Лашенко, 2013).

Концептуальною для сучасного хорознавчого музикознавства є монографія А.П. Лашенка «Хоровая культура: аспекти изучения и развития» (Лашенко, 1989). Авторське бачення розвитку хорової культури охоплює спектр важливих проблем: хорові школи – виконавські напрями – хорове мислення – хорове інтонування – органі-

зація хорової справи. На прикладі розвитку хорових шкіл України вчений висвітлює такі питання: джерела традиції, виконавську естетику, організаційні форми функціонування хорових колективів, своєрідність технічних прийомів виконавства, репертуарні тенденції тощо.

Розглядаючи проблему хорового мислення, автор монографії обґрунтовує необхідність комплексного підходу до самої категорії «хорове мислення»; пропонує нове тлумачення цього терміна, окреслює його поняттєвий апарат. Найбільш специфічним елементом хорового мислення є, на думку А.П. Лашенка, словесно-музичний синтез, а в ньому – художня логіка і художня ідея. На прикладі аналізу хорових творів різних стилів і жанрів вчений розкриває механізм дії цього синтезу.

У зв'язку з цим рисами новаторства позначена глава «Хорове інтонування», яка за глибиною ідей і високим рівнем їх розробки є істотним внеском у сучасне хорознавство. Традиційна школа хорового інтонування отримує тут нове теоретичне осмислення. Ґрунтуючись на концепції Р. Рімана – теорії про музичний рух (Е. Курт, Б. Яворський, Б. Асаф'єв), яка вперше всебічно представлена в хорознавстві, А.П. Лашенко робить висновок про те, «що основою інтонування є рух» (Лашенко, 1989: 93). Цю тезу він переконливо підтверджує аналізом виконання сучасної музики такими колективами, як Київський (керівник Віктор Іконник) і Таллінський (керівник Куно Аренг) камерні хори. Отже, автором монографії висловлюється багато глибоких думок щодо створення цілісної моделі науки про диригентсько-хорову культуру.

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, можемо зробити висновок, що наукова спадщина майстра диригентсько-хорової культури професора Анатолія Лашенка посідає важливе місце у розвитку київської хорової школи. Наукові дослідження А.П. Лашенка ґрунтуються на ментальних ознаках національного характеру. Осмислюючи наукову спадщину видатного музикознавця, хорового диригента та педагога, розумієш, що А.П. Лашенко – майстер диригентсько-хорової культури, який є безпосереднім активним учасником українського мистецького життя з високим інтелектуальним потенціалом і сприяє розбудові та формуванню сучасного контексту духовного життя України.

Перспективою подальшого дослідження є розкриття навчального педагогічного процесу хорового диригента А.П. Лашенка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академія музичної еліти України: Історія та сучасність: До 90-річчя Нац. муз. акад. України ім. П.І. Чайковського / авт.-упоряд. : А.П. Лащенко та ін. Київ : Музична Україна, 2004. 560 с.
2. Лащенко А.П. З історії київської хорової школи. Київ : Музична Україна, 2007. 198 с.
3. Лащенко А.П. Українське хорове мистецтво ХХ століття. *Музичне виконавство. Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського*. Вип. 14. Кн. 6. 2000. С. 18–31.
4. Лащенко А.П. Хоровая культура: аспекты изучения и развития. Київ : Музична Україна, 1989. 136 с.
5. Науковий вісник НМАУ імені П.І. Чайковського: Актуальні питання сучасного музикознавства та музичної освіти (до 70-річчя від дня народження А.П. Лащенка). Вип. 92 / ред.-упор. В.М. Сніжко. Київ : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2013. 288 с.
6. Національній музичній академії України ім. П.І. Чайковського 100 років / авт. – упоряд. В. Рожок. Київ : Музична Україна, 2013. 512 с.

REFERENCES

1. Akademiya muzychnoyi elity Ukrayiny: Istoryia ta suchasnist': Do 90-richchya Nats. muz. akad. Ukrayiny im. P.I. Chaikovs'koho [Academy of Musical Elite of Ukraine: History and modernity: To the 90th anniversary of Nat. music. acad. Of Ukraine named after P.I. Tchaikovsky] Kiev: Musical Ukraine, 2004, 560 p. [in Ukrainian].
2. Lashchenko A.P. Z istoriyi kyuyivs'koyi khorovoyi shkoly [From the history of Kyiv choral school] Kiev: Musical Ukraine, 2007, 198 p. [in Ukrainian].
3. Lashchenko A.P. Ukrayins'ke khorove mystetstvo XX stolittya [Ukrainian choral art of the XX century. Musical performance. Scientific herald of NMAU named after P.I. Tchaikovsky] № 14, Book 6, 2000, pp. 18–31 [in Ukrainian].
4. Lashchenko A.P. Khorovaya kul'tura: aspekty izucheniya i razvitiya [Choral culture: aspects of study and development] Kiev: Musical Ukraine, 1989, 136 p. [in Ukrainian].
5. Naukovyy visnyk NMAU imeni P.I. Chaikovs'koho: Aktual'ni pytannya suchasnoho muzykoznavstva ta muzychnoyi osvity (do 70-richchya vid dnya narodzhennya A.P. Lashchenka) [Scientific Bulletin of NMAU named after P.I. Tchaikovsky: Current issues of modern musicology and music education] № 92 Kiev: NMAU. P.I. Tchaikovsky, 2013, 288 p. [in Ukrainian].
6. Natsional'niy muzychniy akademiyi Ukrayiny im. P.I. Chaikovs'koho 100 rokiv [National Music Academy of Ukraine named after P.I. Tchaikovsky 100 years] Kiev: Musical Ukraine, 2013, 512 p. [in Ukrainian].